

Marcin WÓJCIK

ZMIANY FUNKCJI GOSPODARCZYCH W STREFIE PODMIEJSKIEJ ŁODZI NA POCZĄTKU XXI WIEKU

1. Wprowadzenie

Interpretacja przemian gospodarczych obszarów wiejskich w kategoriach funkcjonalnych ma w naukach geograficznych długą tradycję¹. Geograficzny funkcjonalizm odegrał ważną rolę w rozwoju metod geograficznego opisu, zwłaszcza w geografii osadnictwa (MAIK 1988, SULIBORSKI 2001).

Badania funkcjonalne obszarów wiejskich w przeciwieństwie do miast charakteryzowały się dużo mniejszym zainteresowaniem geografów. Nad geograficznymi studiami obszarów wiejskich zaciążył branżowy podział geografii, w którym badania wsi przypisano geografii rolnictwa. Do końca lat 70. XX wieku przedmiotem zainteresowań geografów zajmujących się badaniami przestrzeni wiejskiej było przede wszystkim rolnictwo. Postrzeganie wsi przez pryzmat rolnictwa zawężyło w dużym stopniu problematykę badawczą obszarów

¹ Funkcjonalizm jako teoria wyjaśniająca została poddana konstruktywnej krytyce w światowej literaturze geograficznej, co było m.in. przyczyną rozwoju nurtów krytycznych kontynuujących myśl strukturalistyczną w geografii człowieka oraz nurtów zrywających z tą tradycją – podejścia humanistyczne i kulturowe (por. np. CLOKE, PHILO, SANDLER 1991, SULIBORSKI 2010). W polskiej literaturze geograficznej od ponad 20 lat funkcjonalizm poddawany jest przez niektórych autorów krytyce, a ekonomiczne pojęcie funkcji zostaje rozszerzone o aspekty morfologiczne, społeczne, kulturowe (np. MAIK 1988, SULIBORSKI 2001, 2010).

wiejskich, a w tym także zainteresowanie geografów rolnictwa teorią strukturalno-funkcjonalną. W efekcie, w wyniku branżowego podziału geografii ekonomicznej, ukształtowały się dwie tradycje badań funkcjonalnych obszarów wiejskich (WÓJCIK 2009). Pierwsza wywodzi się z badań geograficzno-rolniczych, które ewoluowały od lat 70. XX wieku w kierunku studiów opartych na koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi (por. KOSTROWICKI 1976, STOLA 1987, BAŃSKI 2006). Druga tradycja badań funkcji wsi rozwinęła się na gruncie geografii osadnictwa. W ramach geografii osadnictwa wiejskiego badania funkcjonalne prowadzono w różnych nurtach badawczych interpretujących funkcję osiedli wiejskich w kategoriach wyposażenia miejsc w urządzenia i instytucje (por. CHILCZUK 1963, KIEŁCZEWSKA-ZALESKA 1974). Ważnym etapem rozwoju myśli funkcjonalistycznej była ewolucja w kierunku ujęć systemowych (np. koncepcja zespołu osadniczego – ZAGOŹDŻON 1964, i układu osadniczego – JAKUBOWICZ 1971). Pogłębioną analizę funkcjonalną sieci osadniczej w tradycji badań zespołów osadniczych przeprowadził MAIK (1976). Analiza funkcjonalna sieci osadniczej wymagała rozszerzenia założeń teoretycznych koncepcji zespołów osadniczych o założenia teorii systemu osadniczego.

2. Funkcje obszarów wiejskich w koncepcji systemowej

W opracowaniu podjęto próbę identyfikacji funkcji obszarów wiejskich w otoczeniu dużego miasta (strefy podmiejskiej) w myśl założeń koncepcji systemowej. Koncepcja ta była dotychczas wykorzystywana przede wszystkim w badaniach systemu miast. Procesy integracji sieci osadniczej identyfikowane są zazwyczaj za pomocą pośrednich metod badań bazy ekonomicznej (SULIBORSKI 2002). W koncepcji systemowej funkcję pojmuje się w znaczeniu logicznym i matematycznym, co wyraża wzajemną zależność zmiennych albo rodzaj relacji pomiędzy elementami zbiorów (SULIBORSKI 2001). W koncepcji systemowej jednostka osadnicza utożsamiana jest z obszarem miasta, do którego odnoszą się dane dotyczące działalności mieszkańców. Działalności (zazwyczaj połączone w większe grupy) wykonywane

w mieście są zatem jego funkcjami, które budują jego strukturę gospodarczą i określają jego rolę w systemie osadniczym (SULIBORSKI 2002).

W przypadku obszarów wiejskich identyfikacja ich funkcji, z formalnego punktu widzenia, wymaga traktowania przestrzennej jednostki odniesienia jako sumy wchodzących w jej skład osiedli. W takim ujęciu funkcje obszaru wiejskiego są sumą działalności wykonywanych we wszystkich jednostkach osadniczych, czyli wsiach.

Badania funkcjonalne obszarów wiejskich w myśl założeń koncepcji bazy ekonomicznej wymagają wprowadzenia podziału działalności gospodarczej na dwa sektory - endogeniczny i egzogeniczny². Wielkość sektora egzogenicznego świadczy o sile powiązań jednostki osadniczej (obszaru) z innymi osiedlami. Sektor endogeniczny zaspokaja potrzeby mieszkańców osiedli. Działalność egzogeniczna ma zatem znaczenie systemotwórcze i określa rolę (funkcję) jednostki (obszaru) w systemie osadniczym. Za funkcję obszaru wiejskiego w takim ujęciu uznaje się, podobnie jak w przypadku miast, jedynie działalność egzogeniczną (SULIBORSKI 1983). Wydaje się, że takie podejście do funkcji obszarów wiejskich powinno najlepiej sprawdzać się dla takich terenów wiejskich, które charakteryzują się znacznym nasileniem procesów (sub)urbanizacji, czyli dla stref podmiejskich dużych miast. Głównym celem opracowania jest identyfikacja funkcji oraz struktury funkcjonalnej strefy podmiejskiej Łodzi. Opracowanie stanowi jednocześnie próbę wypracowania modelu badań pozarolniczych i rolniczych funkcji obszarów wiejskich w otoczeniu dużego miasta.

3. Funkcje strefy podmiejskiej

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej regionu miejskiego lub, inaczej, funkcjonalnego regionu miejskiego, można wyróżnić trzy charakterystyczne obszary (miasto/miasta centralne, mniejsze miasta - podporządkowane miastu głównemu, oraz wsie, których cechy społeczne i gospodarcze pozwalają zakwalifikować je do obszaru zurba-

² W badaniach miejskiego systemu osadniczego dualistyczne podejście do gospodarki jednostek osadniczych ma rozbudowaną teorię i metodologię oraz liczne weryfikacje empiryczne tej koncepcji (np. DZIEWOŃSKI 1971, JERCZYŃSKI 1973, MAIK 1988, SULIBORSKI 2002).

nizowanego – utożsamiane najczęściej ze strefą podmiejską). Region miejski jest obszarem wydzielanym zazwyczaj na podstawie występujących związków funkcjonalno-przestrzennych pomiędzy centrum regionu, a obszarem otaczającym (KORCELLI 1981). Za swoisty wskaźnik związków funkcjonalnych uznaje się często dojazdy do pracy. LISZEWSKI (1987) zwraca uwagę, że strefa podmiejska istnieje jako rezultat działalności dwu sił o przeciwnych kierunkach – koncentracji (aglomeracji) i dekoncentracji (dyfuzji). Zdaniem DZIEWOŃSKIEGO (1987) w systemowym ujęciu zjawisk osadniczych powinno się akceptować fakt współzależności miasta i jego strefy podmiejskiej. Strefa podmiejska (jako pewien podsystem osadniczy), jej funkcje i struktura funkcjonalna ewoluują w obrębie zmieniającej się całości – regionu miejskiego.

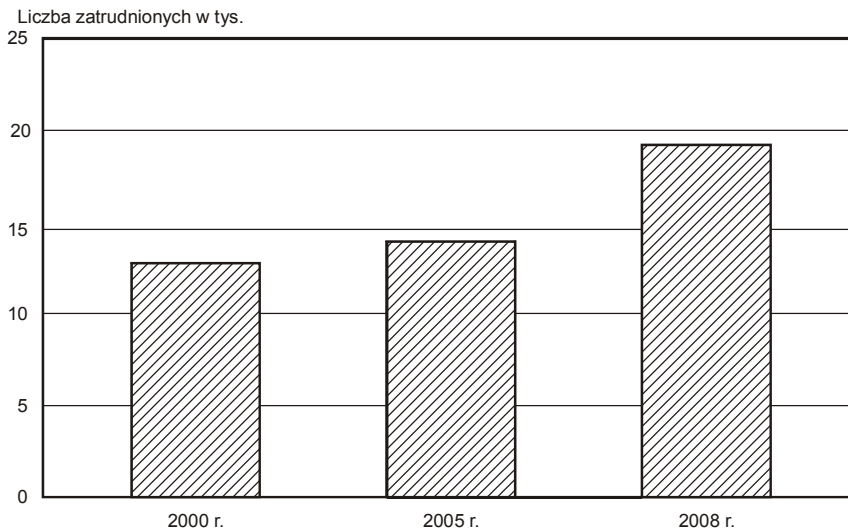
Zmiany funkcji strefy podmiejskiej zachodzą przede wszystkim pod wpływem miasta, które strefę tę wytwarza (JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ 1998). Rozwój różnorodnych funkcji na obszarach wiejskich otaczających duże miasta prowadzi do ewolucji struktury funkcjonalnej z prostej w złożoną. Wielofunkcyjność strefy podmiejskiej można rozpatrywać jako specyficzny typ relacji, tzn. funkcja-całość (struktura funkcjonalna). Badanie takiej relacji obejmuje wyjaśnienie stopnia rozwoju funkcji, ich współwystępowania i zmienności (SULIBORSKI 1985). Drugi typ relacji wyróżniony przez SULIBORSKIEGO (1985), tzn. miasto-funkcja, odnosi się do identyfikacji wpływu (związku) miasta na rozwój poszczególnych działalności w strefie podmiejskiej. Relacje tego rodzaju mają zatem znaczenie systemotwórcze, a rozwój poszczególnych funkcji w osiedlach strefy podmiejskiej można rozpatrywać jako proces włączania ich w system osadniczy wyższego rzędu (funkcjonalny region miejski, krajowy system osadniczy).

4. Pozarolnicze funkcje strefy podmiejskiej

W 2008 roku w strefie podmiejskiej w pozarolniczych działach gospodarki³ pracowało około 19,2 tys. osób, co stanowiło 6,6% całko-

³ Dane statystyczne dla roku 2000, 2005 i 2008 uzyskano w Wojewódzkim Urzędzie Statystycznym w Łodzi i obejmują one informacje o liczbie pracujących według sekcji PKD. Materiały źródłowe zawierają informację statystyczną o liczbie pracujących według

witego zatrudnienia regionu miejskiego Łodzi⁴. W stosunku do roku 2000 zanotowano wzrost o prawie 6,5 tys. pracujących, a udział w ogólnym zatrudnieniu regionu miejskiego zwiększył się o 2,1% (4,5% w 2000 r.). Największa dynamika wzrostu miejsc pracy w pozarolniczych działach gospodarki wystąpiła w latach 2005–2008 (rys. 1).

Rys. 1. Zmiany wielkości zatrudnienia pozarolniczego w strefie podmiejskiej Łodzi w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne

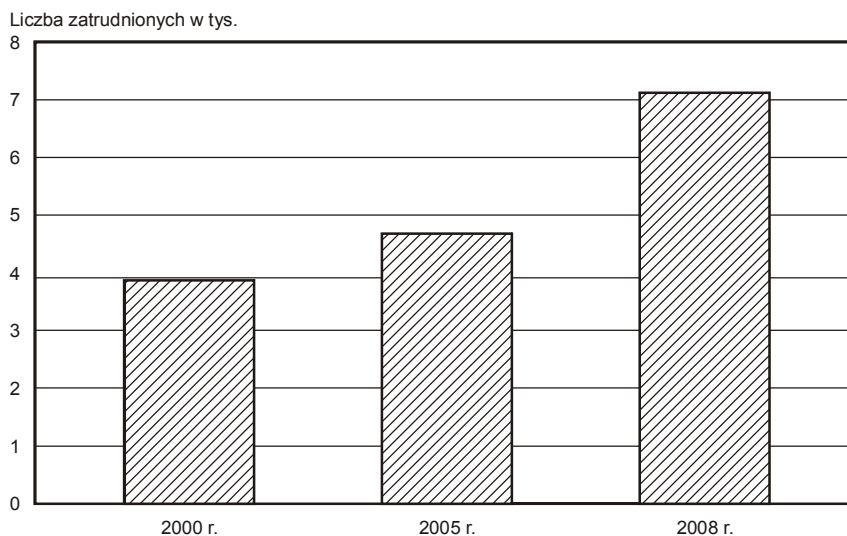
Najwięcej miejsc pracy w działalności pozarolniczej koncentrowało się w gminach bezpośrednio przylegających do miast: Łódź, Pabianice i Zgierz, tzn. w gminie Aleksandrów Łódzki, Andrespol, Dobroń, Rzgów, Ksawerów, Stryków i Zgierz (razem prawie 60% wszyst-

sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności w zakładach pracy, które zatrudniają więcej niż dziewięć osób wg miejsca zatrudnienia. Dane odnoszą się do 21 obszarów wiejskich (gmin wiejskich lub części wiejskich gmin miejsko-wiejskich).

⁴ Stefa podmiejska obejmuje obszary wiejskie czterech powiatów, tzn. brzezińskiego, łódzkiego wschodniego, pabianickiego i zgierskiego (por. JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ, MARCIŃCZAK, SIEJKOWSKA 2010).

kich pracujących)⁵. Najmniejszym zatrudnieniem pozarolniczym charakteryzowały się gminy na obszarze peryferyjnym regionu miejskiego Łodzi oraz na zapleczu małych miast (np. gminy: Brzeziny, Dłutów, Dmosin, Głowno, Jeźów, Parzęczew, Rogów, Tuszyn).

W 2008 roku w działalnościach o charakterze egzogenicznych pracowało około 7,9 tys. osób, co stanowiło 38,4% ogólnego zatrudnienia w strefie podmiejskiej Łodzi⁶. W latach 2000–2008 zatrudnienie egzogeniczne wzrosło o blisko 3,2 tys. osób (rys. 2).

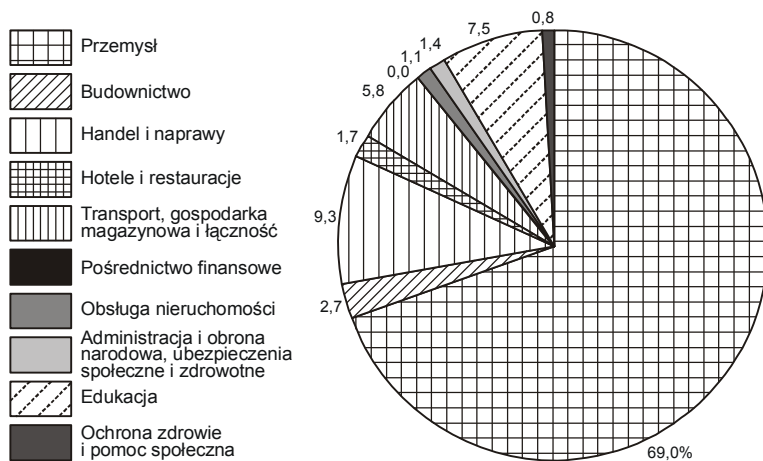
Rys. 2. Zmiany wielkości pozarolniczego zatrudnienia egzogenicznego w strefie podmiejskiej Łodzi w latach 2000–2008

Źródło: opracowanie własne

⁵ W 2006 roku Rzgów odzyskał prawa miejskie. W analizie ze względu na wcześniejszą agregację danych dla całej gminy (1983–2005) gminę traktowano jako całość, bez wydzielenia miasta.

⁶ Podstawę metodologiczną studiów nad przemianami funkcji aglomeracji łódzkiej stanowi koncepcja bazy ekonomicznej. W koncepcji tej nadrzędnym celem jest identyfikacja funkcji egzogenicznych jednostek osadniczych, czyli takich rodzajów działalności (lub pewnej ich określonych części), które są podstawą łączności osiedli ze światem zewnętrznym i tym samym mogących mieć główne znaczenie systemotwórcze. Metodą określenia funkcji egzogenicznych jest często stosowany pośredni sposób identyfikacji zaproponowany przez Homera Hoyta, znany w polskiej literaturze pod nazwą metody reszt (*residual method*) lub wskaźnika nadwyżki pracowników (*index of sur plus workers*).

Udział funkcji egzogenicznych wzrósł o około 5%, a najważniejszą pozarolniczą funkcją strefy podmiejskiej w 2008 roku była działalność przemysłowa, która skupiała blisko 69% zatrudnienia o charakterze egzogenicznym (rys. 3). Następną w kolejności funkcją zewnętrzną były usługi handlowe i naprawy (9,3%). Istotne systemotwórcze znaczenie miały również: edukacja (około 7,5%) oraz komunikacja (około 5,8%).

Rys. 3. Struktura funkcjonalna strefy podmiejskiej Łodzi w 2008 roku (działalności pozarolnicze)
Źródło: opracowanie własne

W latach 2000–2008 funkcja przemysłowa umocniła swoją rangę (wzrost udziału od 54% do 69%), natomiast relatywnie obniżyło się znaczenie egzogenicznych funkcji usługowych (handel i naprawy, komunikacja, edukacja). Strefa podmiejska Łodzi charakteryzuje się mało zróżnicowanym zbiorem funkcji egzogenicznych. Zatrudnienie o charakterze egzogenicznym grupuje się przede wszystkim w czterech sekcjach gospodarki (produkcji przemysłowej, handlu i naprawach, edukacji oraz komunikacji).

Poszczególne części strefy podmiejskiej różniły się bardzo pod względem wielkości zatrudnienia egzogenicznego. W 2008 roku w niektórych gminach wynosiło ono ponad 500 osób (Aleksandrów Łódz-

ki, Rzgów, Ksawerów, Stryków), a na innych terenach nie przekraczało progu 150 pracujących (Dłutów, Dmosin, Jeźów, Parzęczew).

Syntezę wyników badań cząstkowych (analiza rozkładu wartości wskaźników) dokonano metodą grupowania obszarów podobnych do siebie pod względem pełnionych funkcji (metoda typologiczna). Podstawą konstrukcji typologii były dwa wskaźniki: wielkość zatrudnienia egzogenicznego oraz udział zatrudnienia egzogenicznego w ogóle zatrudnionych. Na końcowym etapie powiązано typ funkcjonalny obszaru z jego położeniem w układzie osadniczym funkcjonalnego regionu miejskiego.

Tabela 1. Typologia funkcjonalna obszarów strefy podmiejskiej (2008 rok)

Zatrudnienie egzogeniczne	Udział zatrudnienia egzogenicznego w zatrudnieniu ogółem	
	powyżej	poniżej
	średniej dla obszarów wiejskich aglomeracji	
Powyżej średniej dla obszarów wiejskich aglomeracji	TYP 1. Aleksandrów Ł. (3), Ksawerów (1), Lutomiersk (2), Stryków (2), Zgierz (3)	TYP 2. Andrespol (3), Dobroń (2), Rzgów (3)
Poniżej średniej dla obszarów wiejskich aglomeracji	TYP 3. Brzeziny (2), Dmosin (5), Głowno (1), Koluszki (3), Rogów (3)	TYP 4. Brójce (2), Dłutów (4), Jeźów (4), Nowosolna (4), Ozorków (4), Pabianice(4), Parzęczew (4), Tuszyn (5)

Uwaga: w nawiasach podano liczbę funkcji egzogenicznych.

Źródło: opracowanie własne.

Za tereny o najlepszym typie struktury funkcjonalnej uznano te, które mają duże zatrudnienie egzogeniczne i jednocześnie duży udział zatrudnienia egzogenicznego w zatrudnieniu ogółem (tab. 1). Obszary takie są gospodarczo powiązane z najważniejszymi ośrodkami regionu miejskiego (Łódź, Pabianice i Zgierz). Do grupy tej zaliczają się Aleksandrów Ł., Ksawerów, Zgierz, Stryków i Lutomiersk, które graniczą bezpośrednio z centrum regionu miejskiego i położone są wzdłuż odcinków wylotowych arterii komunikacyjnych z Łodzi (rys. 4). Oprócz tych obszarów ważne znaczenie mają również tereny o dużym ogólnym zatrudnieniu egzogenicznym i udziale tego

A – Łódź, B – pozostałe miasta,
 C – obszary o najlepszej strukturze funkcjonalnej (TYP 1. i 2.),
 D – obszary o najgorszej strukturze funkcjonalnej (TYP 3. i 4.)

Rys. 4. Waloryzacja funkcjonalna gmin strefy podmiejskiej Łodzi (2008 rok)
 Źródło: opracowanie własne

zatrudnienia niższym niż średnio dla wszystkich terenów wiejskich (Rzgów, Andrespol, Dobroń). Najgorszy typ struktury funkcjonalnej charakteryzuje się małym zatrudnieniem egzogenicznym i niskim udziałem pracujących w działalnościach zewnętrznych w ogóle zatrudnionych (np. Dłutów, Jeżów, Parzęczew), a także ten typ, który cechuje się stosunkowo wysokim udziałem zatrudnienia egzogenicznego i jednocześnie niedużą liczbą pracujących w działalnościach eksportowych (tab. 1).

5. Rolnicze funkcje obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej

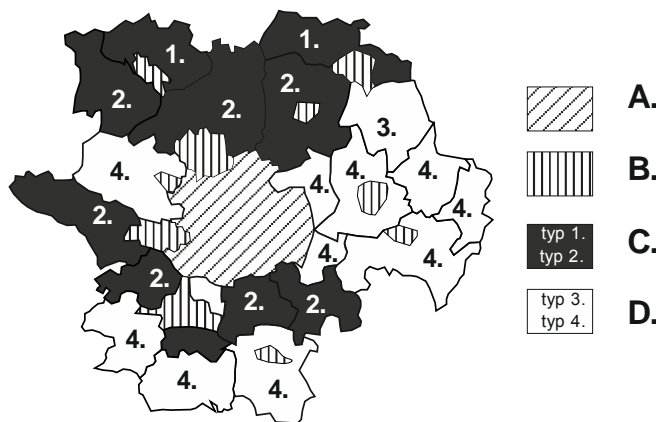
W roku 2002 w strefie podmiejskiej Łodzi w działalność rolniczą zaangażowanych było około 17 tys. osób⁷. W porównaniu do wartoś-

⁷ Dane pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego z roku 1996 i 2002. Jako zatrudnionych w rolnictwie potraktowano te osoby, które oświadczyły, że gospodarstwo rolne lub działka rolna jest wyłącznym lub głównym miejscem pracy.

ci z 1996 roku liczba osób wskazujących rolnictwo jako wyłączone bądź główne źródło utrzymania zmniejszyła się o blisko 15,5 tys. (1996 r. – ok. 32,5 tys. osób).

Identyfikacji funkcji egzogenicznych i endogenicznych rolnictwa dokonano mnożąc liczbę zatrudnionych w rolnictwie przez ogólny wskaźnik towarowości gospodarstw rolnych dla danego obszaru. Podstawą rozróżnienia zatrudnienia na dwie kategorie jest zatem jego proporcjonalny podział według udziału gospodarstw rolnych na produkujące wyłącznie i głównie na rynek (towarowe) oraz udziału produkujących wyłącznie lub głównie na własne potrzeby.

W strefie podmiejskiej Łodzi w 2020 roku 61% gospodarstw rolnych produkowało wyłącznie lub głównie na rynek i w stosunku do 1996 roku nie zanotowano znacznego podniesienia poziomu towarowości (1996 r. – 62%). Przyjmując proporcjonalne przeniesienie udziału gospodarstw towarowych na liczbę pracujących w rolnictwie, zatrudnienie egzogeniczne w rolnictwie w 2020 roku oszacowano na 10,3 tys. (w 1996 r. – 20,1 tys.).

A – Łódź, B – pozostałe miasta, C – gminy o zatrudnieniu egzogenicznym powyżej średniej i wskaźniku towarowości gospodarstw rolnych powyżej średniej (typ 1) oraz o zatrudnieniu egzogenicznym powyżej średniej i wskaźniku towarowości gospodarstw rolnych poniżej średniej (typ 2), D – gminy o zatrudnieniu egzogenicznym poniżej średniej i wskaźniku towarowości gospodarstw rolnych powyżej średniej (typ 3) i o zatrudnieniu egzogenicznym poniżej średniej i wskaźniku towarowości gospodarstw rolnych poniżej średniej (typ 4)

Rys. 5. Waloryzacja funkcji rolniczej gmin strefy podmiejskiej Łodzi w 2020 roku

Źródło: opracowanie własne

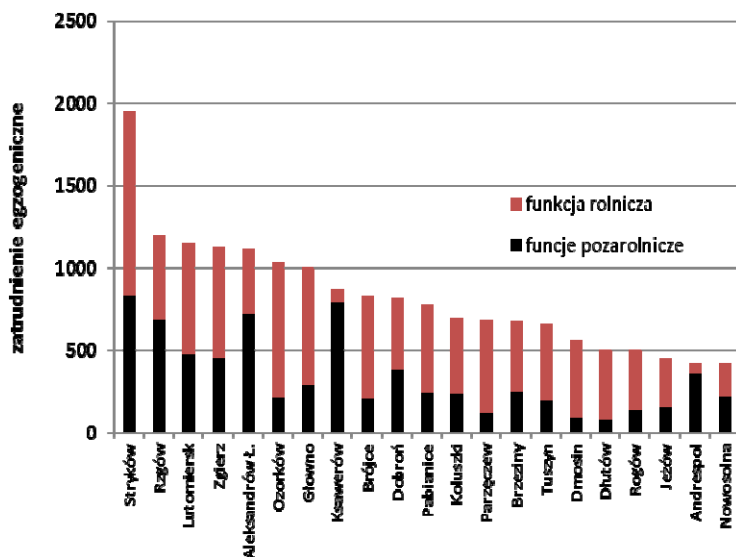
Podobnie jak w przypadku zatrudnienia pozarolniczego obszary wiejskie podzielono na cztery typy. Kryteriami podziału była wielkość zatrudnienia egzogenicznego (powyżej i poniżej średniej arytmetycznej) oraz wskaźnik towarowości (powyżej i poniżej średniej dla województwa łódzkiego). Wyróżniono w ten sposób gminy o najwyższym potencjale rolniczej działalności egzogenicznej (rys. 5). Charakter taki mają obszary reprezentujące typ 1. (zatrudnienie egzogeniczne powyżej średniej i wskaźnik towarowości powyżej średniej) oraz typ 2. (zatrudnienie egzogeniczne powyżej średniej i wskaźnik towarowości poniżej średniej). Gminy z najlepiej rozwiniętą funkcją rolniczą koncentrują się przede wszystkim w północnej części strefy podmiejskiej (powiat zgierski) oraz w niektórych gminach położonych na południe od Łodzi (Pabianice, Rzgów, Brójce).

6. Funkcje strefy podmiejskiej – synteza

We wszystkich funkcjach gospodarczych o charakterze egzogenicznym, zarówno rolniczych i pozarolniczych, występujących na obszarach wiejskich strefy podmiejskiej Łodzi, zatrudnionych było około 17,5 tys. osób⁸. Szacunkowe wyliczenia wskazują, że nadal egzogeniczne funkcje rolnictwa są silniejsze (59,5%) niż egzogeniczne funkcje przemysłu i usług (40,5%). Pomimo rozwoju przemysłu i usług w zewnętrznej strefie regionu miejskiego, zwłaszcza w latach 2005–2008, dynamika rozwoju funkcji gospodarczych jest stosunkowo mała. Największym potencjałem działalności egzogenicznych charakteryzują się duże pod względem powierzchni gminy położone blisko Łodzi i innych dużych miast (Zgierz, Pabianice), w których rozwój

⁸ Podana liczba pracujących ma charakter szacunkowy, gdyż wyliczenia dla działalności pozarolniczej zostały wykonane według danych z roku 2008, a dla działalności rolniczej według danych z 2002 roku. Szybki ubytek egzogenicznej działalności rolniczej w latach 1996–2002 daje podstawę do przypuszczeń, że proces ten również zachodził w tym kierunku w latach 2002–2008. Zakładając taki scenariusz zmian można przypuszczać, że obniżenie liczby pracujących w rolnictwie egzogenicznym nie jest rekompensowane przez wzrost pozarolniczego zatrudnienia egzogenicznego. Egzogeniczne funkcje gospodarcze w strefie podmiejskiej ulegają więc zawężeniu, pomimo znacznej dynamiki rozwoju działalności pozarolniczych. Teza ta zostanie zweryfikowana po publikacji danych z PSR 2010.

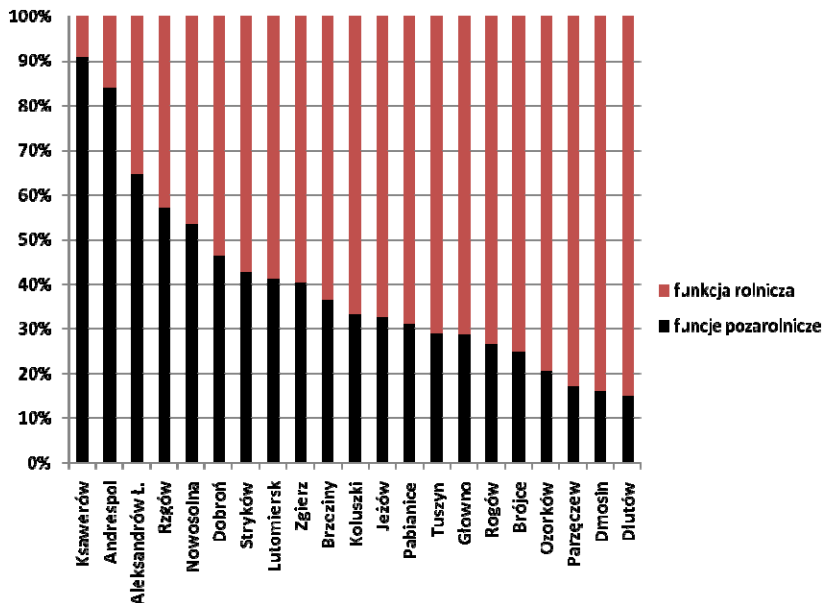
funkcji pozarolniczych jest stosunkowo szybki przy znacznym udziale towarowego rolnictwa, tj. Stryków, Rzgów, Lutomiersk, Zgierz, Aleksandrów Łódzki (rys. 6).

Rys. 6. Całkowite funkcje egzogeniczne gmin w strefie podmiejskiej Łodzi
Źródło: opracowanie własne

Zaledwie w pięciu gminach udział pozarolniczego zatrudnienia egzogenicznego w strukturze funkcjonalnej można oszacować na ponad 50%, tj. w położonych blisko Łodzi obszarach: Ksawerów, Andrespol, Aleksandrów Ł., Rzgów i Nowosolna. W kolejnych czterech, tzn. w Dobroniu, Strykowie, Lutomiersku i Zgierzu, udział ten wynosi pomiędzy 40% a 50% (rys. 7). Wskaźniki te potwierdzają obserwację, że urbanizacja ekonomiczna w strefie podmiejskiej ogranicza się do wybranych obszarów o znacznych walorach funkcjonalno-użytkowych (bliskie położenie względem centrum regionu miejskiego i arterii komunikacyjnych)⁹.

⁹ Z dotychczasowych badań wynika, że w porównaniu z innymi strefami podmiejskimi, przemiany na obszarach wiejskich w pobliżu Łodzi zachodziły wolniej, a główną przyczyną było słabe oddziaływanie miasta centralnego na jego zaplecze. Studia podjęte w ośrodku łódzkim dowodziły, że mała intensywność przemian społeczno-gospodarczych wynikała z szybkiej i silnej industrializacji (przewaga przemysłu włókienniczego)

Rys. 7. Struktura funkcji egzogenicznych gmin wg podziału na działalności rolnicze i pozarolnicze

Źródło: opracowanie własne

7. Podsumowanie

Wyniki badań potwierdzają wnioski płynące z innych opracowań dotyczących struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu miejskiego Łodzi. Strefa podmiejska Łodzi charakteryzuje się niskim potencjałem działalności gospodarczej. W okresie transformacji zwiększa się rola wsi podmiejskich jako miejsc lokalizacji działalności pozarolniczych, jednak o zasadniczym wzroście można mówić dopiero po 2005 roku. Większość firm, które decydują o zewnętrznych powiązaniach gospodarczych strefy podmiejskiej zlokalizowanych jest w bezpośrednim sąsiedztwie centrum regionu miejskiego. Ich działalność koncentrowała się przede wszystkim w sekcji „produkcja przemysłowa

o dominujących związkach zewnętrznych przy opóźnieniu rozwoju relacji wiążących wielkie miasto z najbliższym zapleczem (STRASZEWICZ 1954, 1985; JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ 1998).

wa". Najważniejszą funkcją pozarolniczą strefy podmiejskiej Łodzi jest zatem przemysł (69% zatrudnienia egzogenicznego), a dopiero w dalszej kolejności handel i naprawy oraz komunikacja. W ostatnich latach obserwuje się zjawisko przenoszenia działalności produkcyjnej do strefy podmiejskiej oraz mniejszych miast. Wśród funkcji pozarolniczych funkcja przemysłowa decyduje o kształtowaniu się związków gospodarczych pomiędzy strefą podmiejską a innymi podsystemami w systemie osadniczym. Egzogeniczne funkcje rolnictwa, pomimo znacznej recesji w okresie transformacji, stanowią nadal stosunkowo ważną część struktury funkcjonalnej strefy podmiejskiej.

Wydaje się również, że przyjęcie metod pośredniego badania bazy ekonomicznej może dobrze uzupełniać badania funkcjonalne rozwijane w koncepcji obszaru wiejskiego jako przestrzeni wielofunkcyjnej (por. np. BAŃSKI, STOLA 2002). Dalsze studia powinny zmierzać do integracji różnych koncepcji badawczych, a w ramach samej koncepcji bazy ekonomicznej obszarów wiejskich powinno dążyć się do identyfikacji firm i instytucji, które prowadzą działalność egzogeniczną w strefie podmiejskiej oraz zastosowania bezpośrednich metod badań funkcji (kwerenda, wywiad itp.). Odnoszenie wyników badań do całego obszaru gminy może być często mylące, jeśli dana funkcja skoncentrowana jest np. zaledwie w kilku firmach lub instytucjach. Z taką sytuacją mamy do czynienia na obszarach o wysokim zatrudnieniu egzogenicznym i małej liczbie funkcji. Metoda badań instytucjonalnych może określić realne powiązania w systemie osadniczym (zasięg i intensywność oddziaływań społeczno-gospodarczych). Istotne jest także podjęcie badań nad rolą firm zatrudniających dziewięć i więcej osób w rozwoju lokalnym i tworzeniem się sieci powiązań w lokalnych systemach osadniczych (gminnych, powiatowych). Zasadniczym celem badań powinna być próba odpowiedzi na pytanie, czy duże firmy mają bezpośredni wpływ na przemiany społeczno-gospodarcze wsi, w których się lokują, czy raczej korzystają z waloru położenia, wyposażenia infrastrukturalnego przy braku związków z lokalnym środowiskiem.

Bibliografia

BAŃSKI J., 2006, *Geografia polskiej wsi*, PWE, Warszawa.

- BAŃSKI J., STOLA W., 2002, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, „Studia Obszarów Wiejskich”, t. 3, ZBTOW IGiPZ PAN, KOW PTG, Warszawa.
- CHILCZUK M., 1963, *Sieć ośrodków więzi społeczno-gospodarczej wsi w Polsce*, IG PAN, Prace Geograficzne, nr 45, Warszawa.
- CLOKE P., PHILO CH., SANDLER D., 1991, *Approaching Human Geography. An Introduction to Contemporary Theoretical Debates*, Paul Chapman Publishing Ltd, London.
- DZIEWOŃSKI K., 1971, *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i zastosowań*, „Prace Geograficzne”, t. 87, IGiPZ PAN.
- DZIEWOŃSKI K., 1987, *Strefa podmiejska – próba ujęcia teoretycznego*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1–2, s. 55–63.
- JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ J., 1998, *Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ J., MARCIŃCZAK SZ., SIEJKOWSKA A., 2010, *Dynamika i skutki procesów urbanizacji w regionach miejskich po 1990 r. na przykładzie regionu miejskiego Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JAKUBOWICZ E., 1971, *Lokalne zespoły osadnicze na przykładzie województwa opolskiego*, [w:] S. Golachowski, (red.), *Struktury i procesy osadnicze*, PWN, Opole-Wrocław, s. 143–175.
- JERCZYŃSKI M., 1973, *Zagadnienia specjalizacji bazy ekonomicznej większych miast w Polsce. Studia nad strukturą funkcjonalną*, „Prace Geograficzne”, t. 97, IGiPZ PAN.
- KIĘLCEWSKA-ZALESKA M., 1974, *Rola usług w kształtowaniu hierarchii osiedli wiejskich*, „Dokumentacja Geograficzna”, nr 2, IG PAN, Warszawa.
- KORCELLI P., 1981, *Regiony miejskie w systemie osadniczym*, [w:] *Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce*, „Prace Geograficzne”, nr 140, IGiPZ PAN, s. 189–212.
- KOSTROWICKI J., 1976, *Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna. Zagadnienia badawcze i planistyczne*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 601–611.
- LISZEWSKI S., 1987, *Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1–2, s. 65–79.
- MAIK W., 1976, *Analiza funkcjonalna sieci osadniczej podregionu kalisko-ostrowskiego*, ser. „Geografia”, nr 11, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań.
- MAIK W., 1988, *Rozwój regionalnych i krajowych układów osadnictwa*, ser. „Geografia”, nr 37, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań.
- STOLA W., 1987, *Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski. Próba metodyczna*, „Prace Habilitacyjne IGiPZ PAN”.
- STRASZEWICZ L., 1954, *Strefa podmiejska Łodzi*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 182–197.
- STRASZEWICZ L., 1985, *Strefa podmiejska. Pojęcia i definicje*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica”, nr 5, s. 7–16.
- SULIBORSKI A., 1983, *Niektóre problemy badań funkcji miast w świetle podstawowych założeń koncepcji systemowej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica”, nr 2, s. 3–16.
- SULIBORSKI A., 1985, *Delimitacja strefy podmiejskiej Łodzi. Analiza pojęć i założeń metodologicznych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica”, nr 5, s. 213–229.

- SULIBORSKI A., 2001, *Funkcje i struktura funkcjonalna miast. Studia empiryczno-teoretyczne*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- SULIBORSKI A., 2002, *Funkcjonalna przemiana i integracja systemu miast w regionie łódzkim*, [w:] A. Jewtuchowicz, A. Suliborski (red.), *Struktury i procesy kształtujące łódzki region społeczno-gospodarczy*, ZERiOŚ, FI, Łódź, s. 168-211.
- SULIBORSKI A., 2010, *Funkcjonalizm w polskiej geografii miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WÓJCIK M., 2009, *Społeczna geografia wsi*, „Czasopismo Geograficzne”, t. 80, z. 1-2, s. 42-62.
- ZAGOŹDŻON A., 1964, *Problematyka zespołów osadniczych*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 3-4, s. 387-398.